

UOT 78.07

RÜFƏT PİRİYEV***AVROPA AKADEMİK VOKAL İFAÇILIQ MƏKTƏBİNİN İLHAM NƏZƏROVUN KONTRATENOR KİMİ FORMALAŞMASINDA ROLU**

Tədqiqat işinin araşdırma mövzusunun Azərbaycan Respublikasının Əməkdar artisti İ.Nəzərovun kontratenor kimi formalaşmasında Avropa akademik vokal ifaçılıq məktəbinin təsirinin müəyyənləşdirilməsi təşkil edir. Məqalədə Azərbaycan musiqi mədəniyyətində vokalçının yaradıcılığının əhəmiyyəti və rolu araşdırılır, daha sonra italyan vokal ifaçılıq məktəbinin ənənələrinə aydınlıq gətirilərək onun ifaçılıq üslubu ilə əlaqələndirilir. Eyni zamanda burada İ.Nəzərovun ifasında iki fərqli janrları əhatə edən əsərlərin vokal ifaçılıq təhlili verilir və onun ifaçılıq üslubuna aydınlıq gətirilir.

Açar sözlər: *İ.Nəzərov, kontratenor, Barokko dövrünün musiqisi, Avropa akademik vokal ifaçılıq məktəbi, ifaçılıq üslubu, milli musiqi.*

SSRİ Xalq artisti Bülbül tərəfindən əsas qoyulan Azərbaycan vokal ifaçılıq sənəti zəngin ənənələrə malikdir. Formalaşdığı qısa zaman çərçivəsində vokal ifaçılıq sənəti böyük inkişaf yolu keçərək musiqi mədəniyyətimizin ayrılmaz hissəsinə çevrilmişdir. Bu ənənələr hal-hazırda da bir çox musiqiçilərimizin yaradıcılığında böyük uğurla davam etdirilir. Onların fəaliyyəti Azərbaycan musiqi mədəniyyətini zənginləşdirməklə bərabər, dünya musiqi arenasında təbliğinə də xidmət edir.

Azərbaycan Respublikasının Əməkdar artisti İ.Nəzərov XXI əsr müasir vokal ifaçılıq sənətimizin parlaq nümayəndələrindən biridir. Musiqiçinin yaradıcılığı Azərbaycan vokal ifaçılıq sənətində mühüm əhəmiyyət kəsb edir. Sənətçi öz yaradıcılığı ilə musiqi mədəniyyətimizdə yeni səhifə açmış sənətkardır. İfaçının yaradıcılığı təkcə ölkəmizin hüdudları ilə sərhədlənmir. O, dünyanın aparıcı opera teatrlarında, konsert salonlarında müxtəlif repertuarla yüksək səviyyədə çıxışlar edir.

Musiqiçinin yaradıcılığının əhəmiyyətini və onun ifaçılıq sənətimizdə rolunu bir çox amillərlə xarakterizə etmək olar. O, geniş yaradıcılıq amplitudasına malik unikal musiqiçidir və repertuarının hərtərəfli olması ilə fərqlənir. Vokalçı Azərbaycan, Qərbi Avropa və rus bəstəkarlarının əsərlərinin mahir ifaçısıdır. Müxtəlif üslubları və janrları əhatə edən həmin əsərlər İ.Nəzərov ifaçılığının ustalığından və vokal imkanlarının genişliyindən xəbər verir.

Vokalçının yaradıcılığının əsas meyarını səsinin xüsusiyyətləri formalaşdırır. İ.Nəzərov Azərbaycan musiqi mədəniyyəti tarixinə kontratenor səsinə malik ilk vokal ifaçısı kimi daxil olmuşdur. Eyni zamanda o, bariton səs tembrini də geniş yaradıcılıq fəaliyyətinə malikdir. Sənətçinin yaradıcılığını unikallaşdıran digər səbəb onun hər iki səs tembrindən peşəkarlıqla istifadə etməsidir. Bu xüsusiyyətlərin ətraflı şəkildə aydınlaşdırılmasına ehtiyac vardır. Çünki onlar ifaçının yaradıcılığının mahiyyətini təşkil edərək fəaliyyətinin çoxşaxəliliyinə səbəb olur. Vokalçının iki səs tembrinə malik olması geniş diapazondan xəbər verir. Aparılan araşdırmalarda ifaçının diapazonunun beş oktava həcmində olması müəyyən olunmuşdur.

İfaçının yaradıcılığının əhəmiyyətli hissəsini opera səhnə fəaliyyəti təşkil edir. O, dünyanın bir sıra opera teatrlarında 49 müxtəlif səpgili obrazı canlandıran yeganə azərbaycanlı vokalçısıdır. Bu obrazlardan 34-ü kontratenor, 15-i isə bariton kimi ifa edilmişdir. Həmin obrazlardan Arnalta, Spirit, Orfey, Adone, Ariodante, Prilepa, Papaqeno, Neron, Kvazimoda, Belkore, Eskamiliyo, Silviyo, Betto do Sinya, Nofəl, Yad adam və xeyli sayda digərlərini göstərmək olar. Sə-

nətcinin yaradıcılığında barokko dövrünün bəstəkarlarının əsərləri üstünlük təşkil etməkdədir. Musiqiçi opera səhnə fəaliyyətində də yeniliklər etməyə müvəffəq olmuşdur. Belə ki, o, dünya musiqi tarixində ilk dəfə olaraq P.İ.Çaykovskinin “Qaratoxmaq qadın” operasından Prilepa partiyasını kontratenor kimi ifa etmişdir [6]. Eləcə də Kerubino partiyasını kontratenor səsi ilə Azərbaycan musiqi mədəniyyətində ilk dəfə İ.Nəzərov ifa etmişdir [3].

Kontratenor səs tembrinə malik ifaçılar müəyyən repertuara malik olurlar. Kontratenorun repertuarını barokko dövrünün bəstəkarlarının operaları və ya müasir dövrdə həmin səs üçün yazılmış əsərlər təşkil edir. İ.Nəzərov yaradıcılığında isə kontratenor repertuarını daha da genişləndirmişdir. O, R.Şuman, E.Qriq, İ.Brams, F.Şubert, S.Raxmaninov və P.Çaykovskinin romanslarına repertuarında böyük yer verir. Bu xüsusiyyət də musiqçinin yaradıcılığının özünəməxsusluğunu və yeniliyini əks etdirir.

İ.Nəzərovun yaradıcılığının digər istiqamətini konsert fəaliyyəti təşkil edir. Vokalçı təkcə respublikamızda deyil, digər xarici ölkələrin məşhur konsert salonlarında çıxışlar edir. İfaçı həm də bir çox nüfuzlu beynəlxalq festivalların iştirakçısıdır. Sənətcinin 2015-ci ildə Ravenna musiqi festivalında dünya şöhrətli dirijor R.Muti ilə səhnəni bölüşməsi musiqi mədəniyyətimiz üçün əlamətdar hadisədir [7].

İfaçının səsinin xarakterik xüsusiyyətləri Azərbaycan bəstəkarlarının da bu ifaçılıq texnikasına uyğun əsərlər yazmasına sövq etmişdir. Onlardan R.Qədimovanın H.Cavidin sözlərinə yazılmış və İblisin monoloqunu xatırladan “İnsan” əsərini [2], K.Əlizadə, S.Muskorotilonun kontratenor/bariton və simfonik orkestr üçün yazılan əsərlərini və digərlərini göstərmək olar. İ.Nəzərov sənəti təkcə Azərbaycanda deyil, dünyanın bir çox ölkələrində yüksək qiymətləndirilərək vokalçının səsinə uyğun opera və səhnə əsərləri bəstələnir. İtalyalı bəstəkar F.Festa “Uçan qartal” (“Il volo dell’Aquila”) kantatasını İ.Nəzərovun səs tembrini nəzərə alaraq yazmışdır [8]. Əsər ilk dəfə olaraq 2016-cı ildə İtaliyanın Yezi şəhərində keçirilən Perqolezi Spontini festivalının açılışında səsləndirilmişdir. Opera əsərlərindən isə V.Korvinonun 2019-cu ildə “Canlı yemək hazırlanması operası” (“Opera live cooking”) adlı tamaşasında Narçiso partiyasının vokalçı üçün nəzərdə tutulmasını göstərmək olar [9].

İfaçının yaradıcılığında müxtəlif tessituraları əhatə edən partiyalara rast gəlinir. Vokalçı kontratenor kimi soprano tessiturasına malikdir. Bu diapazonda yazılan əsərlər ifaçı üçün daha doğmadır. Soprano tessiturasına malik kontratenor ifaçıları dünyada azlıq təşkil edirlər. İlham Nəzərovun soprano, alt, kontralto, bariton və baş partiyalarını ifa etməsi Azərbaycan vokal ifaçılığı sənətində ilkdir. Sənətçi səsindən bütün diapazon boyu istifadə etmək ustalığına malikdir. Bu partiyaların hər birinin özünəməxsus ifaçılıq texnikası vardır.

Kontratenor, yəni contratenor italyan sözü olub tenora qarşı kimi tərcümə olunur. Kontratenor ən yüksək tessituraya malik kişi səsidir. Onun diapazonu $g-e^2$ intervalı həcmindədir [4, s. 999]. Bəzən daha geniş diapazona malik ifaçılara da rast gəlinir. İ.Nəzərovun səsi üçüncü oktavanın “es” səsinə qədər olmasını da vurğulamaq istərdik.

Kontratenor ifaçılıq texnikası, yəni ən yüksək səsə malik kişi vokal ifaçılığı sənəti qədim və zəngin tarixə malikdir. Bu səs texnikası orta əsrlərdə kastrat ifaçıların yaradıcılığında öz yüksək inkişaf nöqtəsinə çatmışdır. XIX əsrin əvvəllərindən başlayaraq ən yüksək səsə malik kişi vokal ifaçılıq sənəti aktuallığını itirmiş və bu ifaçılıq texnikası unudulmuşdur. Yalnız XX əsrin ortalarından başlayaraq A.Dellerin səsinin kəşf olunması kontratenor ifaçılığının yenidən dirçəlişinə səbəb olmuşdur. Müasir dövrdə kontratenorlar dünya vokal ifaçılıq mədəniyyətinin bir parçasıdırlar və onların sənətinə maraqla baxmaq böyükdür.

Bu öz təsirini bəstəkarlıq məktəbinə də göstərmişdir. Artıq bu illərdən başlayaraq bəstəkarlar kontratenor ifaçılıq texnikasını əks etdirən əsərlər də bəstələmişdirlər. B.Britten 1960-cı ildə yazdığı “Yay gecəsində yuxu” (A midsummer night’s dream) operası ilə bu ənənənin başlanğıcını qoymuşdur.

İ.Nəzərovun kontratenor kimi ifaçılıq üslubunun formalaşmasında Avropa akademik vokal ifaçılıq məktəbi mühüm rol oynamışdır. Bunun üçün ifaçının təhsil illərinə nəzər salınaraq bəzi məqamlara aydınlıq gətirilməli və onun kontratenor kimi formalaşma dövrünü müəyyən etmək mütləqdir. Məhz bu dövrdə vokalçının ifaçılıq üslubu formalaşmışdır.

Vokalçı peşəkar yaradıcılığa bariton səs tembri ilə başlamışdır. O, ilk musiqi təhsilini xanəndə kimi Bülbül adına Orta İxtisas Musiqi məktəbində Xalq artisti A.Abdullayevin sinfində, daha sonra Ü.Hacıbəyli adına Bakı Musiqi Akademiyasında akademik vokal üzrə almışdır. Burada onun müəllimləri M.Qocayeva, G.İmanova və dosent S.Məmmədova olmuşdur. Həmin ifaçı Xalq artisti, “Solo oxuma və opera hazırlığı” kafedrasının müdiri X.Qasimovadan da ustad dərsləri almışdır. Bu illərdə o, bariton kimi həm opera, həm də konsert fəaliyyəti ilə geniş şəkildə məşğul olmuşdur. 2010-2013-cü illərdə vokalçı təhsilini musiqi sənətinin beşiyi olan İtaliyada, Ozimo İncəsənət Akademiyasında bariton kimi davam etdirmiş, 2011-ci ildən artıq kontratenor kimi ifa etməyə başlamışdır. Bu illəri vokalçının yaradıcılığında mühüm əhəmiyyət kəsb edən dövr kimi də səciyyələndirmək olar. İ.Nəzərov kontratenor oxuma texnikasına İtaliyada yiyələnmişdir. Bu isə o deməkdir ki, onun kontratenor kimi ifası Avropa akademik vokal oxumasının ənənələri üzərində qurulmuşdur.

Qarşıya qoyulan məqsədin dəqiq müəyyən edilməsi üçün Avropa akademik vokal ifaçılıq texnikasının prinsiplərindən irəli gələrək vokalçının ifaçılıq texnikası ilə müqayisəli təhlillər aparılır.

Avropa akademik vokal ifaçılığının əsasını belkanto oxuma texnikası təşkil edir. Belkanto ifa texnikasının 300 ilə (1600-1850) yaxın tarixi vardır. Belkanto italyan dilindən tərcümədə “gözəl oxuma” deməkdir. Belkanto texnikasının formalaşması bir başa olaraq opera janrının yaranması ilə bağlıdır və XIX əsrin ortalarından başlayaraq yeni ifadə vasitələri ilə zənginləşərək italyan vokal məktəbinin əsasına çevrilmişdir. Maraqlı məqamlardan biri də böyük tarixi interval çərçivəsində bu ənənənin daşıyıcılarının kastrat ifaçılarının olmasıdır. Belkanto texnikası bu və ya digər mənada kastratların ifaçılıq prinsiplərini özündə əks etdirmişdir. Kastratlar həm ifaçılıq, həm də müəllimlik fəaliyyəti ilə məşğul olmuş, beləliklə ifaçılıq ənənələrini digər ifaçılara ötürmüşlər.

İtalyan oxuma texnikası Avropa ölkələrində mövcud olan digər vokal ifaçılıq məktəblərinə də əsaslı surətdə təsir etmişdir. Həmin məktəblərin əsasını da italyan vokal texnikası təşkil edir. Əsrlər ərzində onlar bir-biri ilə əlaqələndərək vahid məktəb altında birləşmiş və Avropa akademik vokal ifaçılıq məktəbi adlandırılmışdır.

İtalyan vokal ifaçılıq məktəbinin məqsədi sənətçidə mükəmməl ifa aparatının formalaşdırılmasıdır. R.Toftun “Belkanto: ifaçılar üçün bələdçisi” (Bel canto: A Performer’s Guide”) adlı kitabında verilənləri nəzərə alaraq burada aşağıdakı prinsipləri göstərmək olar [5, s. 4]:

- İfa zamanı vurğulardan istifadə olunma;
- Bütün registrlər boyu səsin hamarlığı;
- Musiqi cümlələrinin axıcı şəkildə və uzunmüddət ərzində aparılması;
- Səsdə hərəkətlilik və ya səsin çevikliyi;
- Dəqiq intonasiya;
- Emosional dolğunluq;
- Ən xırda nüansların səs vasitəsilə çatdırılması;
- Bir nəfəsdə melodik xəttin güc tətbiq olunmadan, yəni rahat şəkildə aparılması və ya

hər hansı notun uzun müddət saxlanması;

- Leqato, stakkato, portamento;
- Musiqi və poetik mətnin uyğunlaşdırılması;
- Musiqi cümlələrinin ifadəliliyi;
- Messo di voce (yarım səs) texnikasından istifadə;

İ.Nəzərovun dərslərində və ustad dərslərində iştirak etdiyi musiqiçilər də Avropa vokal ifaçılıq ənənələrinin davamçılarıdır. Həmin ifaçılardan M.Devia, V.Matteuzzi, F.Jaruski, A.Şöll, A.Juvarra, A.Simonişvili, R.Kabaivanska və digər musiqiçiləri göstərmək olar. Onlardan dərslər almaqla İ.Nəzərov səsinin cilaladığı və ifaçılıq texnikasını mükəmməlləşdirmişdir. Bu ifaçılardan bir çoxu qədim musiqi üzrə mütəxəssislər və yaradıcılıqlarında barokko musiqisinə böyük yer verirlər.

Müasir dövrdə barokko musiqisinin ifası vokalçıdan bu dövrün bəstəkarlarının yaradıcılığına yaxından bələd olmağı tələb edir. Barokko musiqisinin düzgün şəkildə ifası İ.Nəzərov ifaçılığının əsas göstəricilərindən biridir. O, təhsil illərində barokko musiqisinin ifaçılıq incəliklərini hərtərəfli şəkildə öyrənməyə nail olmuşdur.

Avropa akademik vokal ifaçılıq prinsipləri İ.Nəzərovun kontratenor kimi ifaçılığının mahiyyətini təşkil edir. Bu özünü ən yüksək formada onun opera fəaliyyətində göstərir. Aşağıda Q.F.Hendelin “Yuli Sezar Misirdə” operasından Sestonun ariyasının (“Svegliatevi nel core”) vokal ifaçılıq təhlili verilmişdir. Sənətinin opera yaradıcılığı daima diqqət mərkəzindədir və onun ifaçılığı haqqında bir sıra məqalələr dərc olunmuşdur. “Azərbaycanın ilk kontratenoru İlham Nəzərovun opera ifaçılığında bəzi xüsusiyyətlər” adlı məqaləsindən istifadə olunmuş və həmin məqalədən bəzi məqamlar tədqiqat işində öz əksini tapmışdır [1].

Verilmiş ariyada ifaçı ideal tələffüzü, musiqi ifadələrinin düzgün şəkildə qurulması, müxtəlif səs hasil olunması vasitələrindən istifadə, səsin yönləndirilməsi, zəngin tembral çalarlar və xarakteri ilə seçilir. Əsərin ifası zamanı Avropa akademik vokal ifaçılıq məktəbinin prinsipləri mütləq şəkildə icra olunmuşdur. Aşağıdakı nümunədə sənətinin ifasında ariyanın birinci musiqi ifadəsinin quruluşu verilmişdir. Burada onun dayaq səslərdən istifadə etməsi, leqatolu səs yönləndirilməsi, sərt səs həmləsindən yararlanması və dinamik nüanslar göstərilmişdir. Əsərdə vokalçının ifası olduqca ifadəlidir. Sənətçi yüksək mövqedə ifa edir və səsi bütün registr boyu hamar və bərabərdir.

Sözü gedən məqalədə bu hissənin ifaçılıq təhlili aşağıdakı kimi verilmişdir:

“Musiqi cümləsinin qurulmasında ifaçı vurğulara əsaslanır. Bu sanki musiqiçiyə dayaq hissiyatını vermiş olur. Not nümunəsində qırmızı rəngdə həmin dayaq notlar qeyd olunmuşdur (“sve-glia-tevi nel core, fu”). Birinci cümlədə ikinci oktavanın c^2 səsinə dayaq olaraq və e^2 səsinə doğru istiqamətlənir, kiçik crescendo nüansından istifadə edir. İfaçı “rie dun alma of-fessa” musiqi ifadəsini baş registrindən istifadə etməklə oxuyur. Nəfəs alma isə nümunədə liqa vasitəsilə göstərilmişdir. İfaçı burada kəskin səs hasilindən istifadə edir. Vokal ifaçılığı baxımından onun öz səbəbləri vardır. Belə ki, c^2 notunun (“glia” sözünə) dəqiq deyilməsi sonrakı musiqi parçasının düzgün şəkildə qurulmasına gətirib çıxarır. Həmçinin bu vokal mövqeni də möhkəmləndirir. Əgər ifaçı yumşaq səs hasilindən istifadə etsəydi, onda musiqi parçasının həm texniki və həm də bədii cəhətdən forması itər və vokalçı vokal mövqedən çıxmaq təhlükəsi qarşısında qalardı” [1].

Bu yanaşmanı biz bir çox əsərlərdə müşahidə edə bilərik. Bu isə italyan ifaçılıq texnikasına əsaslanır.

Avropa akademik vokal ifaçılığında vacib məqamlardan biri də saıtlərin deyilişidir. Belə

ki, ifaçı saitlər vasitəsilə tembral rəngarəngliyi əldə edir və səslənmə hamar və axıcı şəkildə həyata keçirilir. Göstərilən hissədə mətnin tələffüzünü təhlil edək. “İfaçı əsərin ilk “svegliatEvi” sözündə “tE” hecasındakı sait qapalı “ö” səsi ilə əvəz olunur. “cO-re” sözüdə də “o” hərfi “u” səsinə çevrilir “fU” isə “u” yığcam deyilir və sərt səs hasilindən istifadə olunur. İkinci cümlədə “Al-ma of-fE-sa” “a” qapalı “o” səsinə, “e” isə qapalı “ö”, “a fAr d’un tra-dİ tor”-da “a” qapalı “o”-ya, “i” isə qapalı səslənmiş olur. Maraqlı məqamlardan biri də “aspra” sözünün deyilişidir. Bu halı biz iki formada dəyərləndirə bilərik: “aspra” italyan dilindən tərcümədə *acı* anlamını verir və bu səbəbdən həmin söz sərt şəkildə deyilir. Həmçinin sözdə üç samitin ardıcıl olması da deyilişə öz təsirini göstərir. “spr” ağız boşluğunun ön hissəsində deyilərək sanki təkən təəssüratını verir” [1].

I cümlə

II cümlə

Verilmiş ariya nümunəsində İ.Nəzərov yaradıcılığında sözlərin tələffüzündə aşağıdakı xarakterik cəhətləri müəyyən edə bilərik [1]:

“a.Vokalçının ifasında əsas texniki tarazlıq tələffüzlə balanslaşdırılaraq saitlərin deyilişi üzərində qurulur;

- a.Saitlərin bir çox hallarda qapalı səslənməsinə üstünlük verilir;
- b.Saitlərin dəyişdirilməsi və ya başqa sait səslərlə birləşdirilməsi hallarına rast gəlinir;
- c. Bəzi hallarda məzmun mükəmməlliyinə nail olmaqdan ötrü samit hərflərin köməyindən də istifadə olunur; Yəni, samit hərflər təkən verici rolda çıxış edir;”

İtalyan dilinin mükəmməl bilməsi ariyaların ifası zamanı İ.Nəzərova kömək olur. Bu səbəbdən vokalçının ifasında musiqi və poetik mətn vəhdətdə çıxış edir. Həmçinin yerindən və mənasından asılı olaraq sözlərin deyilişi, ön plana çıxarılması kimi amillərdə də bununla əlaqəlidir.

İtalyan vokal ifaçılıq məktəbinin və eləcə də Barokko musiqisinin xarakterik xüsusiyyətlərindən biridə burada improvizənin vacib ifaçılıq elementi olmasıdır. Aşağıdakı nümunədə ifaçının həmin ariyada təkrar zamanı ifası verilmişdir.

Ümumiyyətlə, İ.Nəzərov yaradıcılığında improvizə mühüm əhəmiyyətə malikdir. Vokalçının fəaliyyətində improvizə müstəqil yaradıcılıq sferasıdır və janrdan asılı olaraq fərqli yanaşma müşahidə olunur. Xalq mahnılarında bir məzmununda, klassik janrdan isə tamamilə fərqli formalarda təqdim olunur. Bu isə onun yaradıcı simasının zənginliyindən xəbər verir. Əlbəttə, göstərilən məqam heç də təsadüfi deyildir. İmprovizəlilik İ.Nəzərov yaradıcılığının ilkin pillələrindən başlayaraq özünü göstərməyə başlamışdır. Belə ki, musiqiçinin ilk yaradıcılıq uğurları məhz caz/bluz festivalı ilə bağlıdır ki, vurğulanan incəsənət növündə improvizəlilik əsas təzahür forması kimi çıxış edir.

f

sve-glia-te- vi nel co-re, fu- rie d'un al-ma of fe-sa, a far d'un tra- di tor a spra ven- det-
5
ta! sve-glia- te-vi, sve-glia-te- vi nel co- re, fu- rie d'un al-ma of fe-sa, a far d'un tra- di
9
tor as- pra ven det-ta sve-glia te- vi, sve- glia-te-vi sve- gia te- vi nel co-re fu-rie d'un al-ma of
14
fe-sa, sve-glia-te-vi nel co- re fu-rie d'un al-ma of fe-sa a far d'un tra di tor d'untra-di
18
tor a spra ven- det- ta a far d'untra-di- tor a far d'untra-di to
22
rit.
a spra- ven- det- ta

Maraqlı məqamlardan biri də vokalçının ifasını təkrarlamamasıdır. Hər dəfə yeni ifa zamanı improvizə də öz növbəsində yenilənir. Buna nümunə olaraq A.Vivaldinin “Vedro con mio diletto” ariyasını göstərmək olar. Aşağıda həmin ariyadan kiçik hissənin müxtəlif ifa variantları verilmişdir. Orijinal not mətni:

Larghetto

il co- re del mio cor, - - - - -
5

İ.Nəzərovun ifası [12]:

Larghetto

il co- re del mio cor, - - - - -
5

Fortepiano ilə ifa zamanı [11]:

Larghetto

The musical score for Fortepiano performance is in 3/4 time with a key signature of one sharp (F#). It consists of two staves. The first staff is the vocal line, starting with a whole rest followed by a quarter note G4, then a dotted quarter note A4, and a quarter note B4. The lyrics 'il co- re del mio cor,' are written below. The second staff is the piano accompaniment, starting with a quarter note G4, followed by a dotted quarter note A4, and a quarter note B4. The piano part features a melodic line with a fermata over the first two notes and a rhythmic pattern of eighth notes.

Klavesin ilə ifa zamanı [10]:

Larghetto

The musical score for Klavesin performance is identical to the Fortepiano score. It is in 3/4 time with a key signature of one sharp (F#). It consists of two staves. The first staff is the vocal line, starting with a whole rest followed by a quarter note G4, then a dotted quarter note A4, and a quarter note B4. The lyrics 'il co- re del mio cor,' are written below. The second staff is the klavesin accompaniment, starting with a quarter note G4, followed by a dotted quarter note A4, and a quarter note B4. The klavesin part features a melodic line with a fermata over the first two notes and a rhythmic pattern of eighth notes.

İ.Nəzərovun vokal ifaçılığının əsasını ifaçılıq texnikası və bədii ifadələr kompleksi təşkil edir. Onlar harmonik şəkildə üzvləşərək sənətinin vokal ifaçılıq üslubunu və ya dəsti-xəttini formalaşdırır. Bu həm də bilavasitə Avropa akademik vokal ifaçılıq prinsipləri ilə əlaqəlidir. Vokalçının ifaçılıq texnikası özünü iki formada göstərir.

- 1) Xırda texnika;
- 2) İri texnika;

Onların həyata keçirilməsi üçün sənətçi müxtəlif səs hasili və səsin aparılması növlərindən yararlanır.

Musiqinin yaradıcılığında hər iki texnika növünə təsadüf olunur. Ancaq xırda texnikaya vokalçı daha çox üstünlük verir. Bu da sənətinin yaradıcılığında barokko dövrünün bəstəkarlarının əsərlərinin çoxluq təşkil etməsi ilə əlaqəlidir. Çünki bu operalarda vokal ifaçılıq texnikasının əsasını ornamental fiqurasiyalar – aşağıya və ya yuxarı doğru istiqamətlənmiş passajlar, bəzəklər, fioroturalar, gəzişmələr təşkil edir. Onların ifası isə xırda texnika vasitəsilə həyata keçirilir. Xırda texnikanın ifası zamanı səs büküşlərinin bir-birinə toxunuşu daha intensiv şəkildə baş verir və qırtlaq daha hərəkətli olur. Bu zaman ifa prosesində nəfəs texnikasının vacibliyini də qeyd etmək lazımdır.

Aşağıda Q.F.Hendelin “Ariodante” operasından ikinci pərdədə Ariodantenin “Tu preparati amore” ariasından hissə təqdim olunmuşdur. Ariodante vokal ifaçılığında mürəkkəb partiyadır. Nümunədən görüldüyü kimi, verilən hissə uzun musiqi ifadəsidir. Burada vokalçı təfsirə nəfəsinin idarə edilməsi və qırtlağın hərəkətliliyi texnikasından istifadə etməklə nail olur. İfaçı oxşar hissələrdə də aşağıdakı qanunauyğunluqla ifa etməyə üstünlük verir. O, xanədə dayaq hissələri tapmaqla onları hər hansı bir hərf vasitəsilə ifa edir. Verilən nümunədə musiqiçi “h” hərfindən istifadə etmişdir. “h” hərfindən istifadə etməsinin öz səbəbi vardır və bilavasitə vokal ifaçılıq texnikası ilə bağlıdır. Bu hərəkətliliyə nail olmaq və ifanı nisbətən yüngülləşdirmək üçündür.

İri texnika növünə nümunə olaraq onun C.Puççinin “Turandot” operasından Kalafin “Nessun dorma” ariyasını göstərmək olar. Bu əsər vokalçının yaradıcılığında iri texnika növünə ən gözəl nümunə kimi də göstərilə bilər. Eyni zamanda həmin ariyanın ifası kontratenor ifaçılığına olan baxışın dəyişilməsidir. Əsər ilk dəfə olaraq 2018-ci ildə Şivanşahlar sarayında səsləndirilməsi üçün lentə alınmışdır.

İ.Nəzərovun vokal ifaçılığının ən başlıca xüsusiyyətlərindən biri səsinin çevik və incə nüanslara malik olmasıdır. Onun ifasında Q.F.Hendelin “Rinaldo” operasından “Lascia chio pianga” ariyası incə, lirik və detallı təfsiri ilə seçilir. Bütün vurğulananları nəzərə alaraq Avropa akademik vokal ifaçılığının prinsipləri bu və ya digər mənada sənətin vokal ifaçılığında bədii və texniki ifadə vasitələri rolunda çıxış edir.

İ.Nəzərovun yaradıcılığında romantizm dövrünün bəstəkarlarının əsərləri mühüm yer tutur. Onun kontratenor kimi bu janra müraciət etməsi yeni yanaşma tərzini göstərməklə yanaşı, həmin janrı yeni ifadə vasitələri ilə zənginləşdirmişdir.

Kontratenor səs ilə mahnılara müraciət ifaçı qarşısında bir sıra vokal ifaçılıq tələbləri qoyur. Belə ki, bu əsərlər tenor, bariton və ya soprano səsləri üçün nəzərdə tutulmuşdur. Vokal ifaçılığı baxımından mahnılar həmin səslər üçün daha rahatdır. Çünki əsərlər həmin səslərin xüsusiyyətləri və ifaçılıq imkanları nəzərdə tutularaq yazılmışdır. Digər səslər üçün kontratenor repertuarını ifa etmək nə qədər çətinlik təşkil edirsə, kontratenor səsi ilə də spesifik olmayan repertuara müraciət musiqiçi qarşısında bir sıra ifaçılıq çətinlikləri yaradır. Burada səsin hasili, həmləsi, yönləndirilməsi ifaçılıq üslubunun qorunub saxlanılması şərti ilə kontratenor səs texnikasının qanunauyğunluqları çərçivəsində həyata keçirilir.

Azərbaycan xalq mahnılarının kontratenor səsi ilə ifası və onların vokal ifaçılıq baxımından təhlili geniş tədqiqat mövzudur. Azərbaycan xalq mahnıları İ.Nəzərovun konsert repertuarının bir hissəsini təşkil edir. Mahnıların kontratenor səsi ilə ifası onları müxtəlif ifadə vasitələri ilə zənginləşdirməklə yanaşı, yeni yanaşmanı da özündə əks etdirir.

Xalq musiqisinin incəlikləri, melodiya-intonasiya quruluşu fərqli ifaçılıq texnikasının istifadəsini zəruri edir. Burada səs aparatı, qırtlağın işlənmə vəziyyəti də dəyişir. Vokalçının xalq musiqisini bütün incəlikləri ilə çatdırmaq qabiliyyəti onun bir müddət xanəndə kimi təhsil alması ilə izah oluna bilər.

Azərbaycan xalq mahnıları şifahi ənənəli musiqimizdə ən geniş yayılmış janrlarından biridir. Xalq mahnıları xalqımızın yaddaşındadır. Onlar özündə qədim fəlsəfi dünyagörüşü əks etdirməklə yanaşı, genetik funksiyanı da yerinə yetirirlər.

Azərbaycan xalq mahnıları tək səslili, interval baxımından əsasən x5 dairəsini əhatə edirlər, həcmcə qısa və yığcam, məzmun baxımından isə konkret mövzulu olurlar. Bu səbəblə burada melodik və ritmik inkişafın müxtəlifliyi əsas rol oynayır.

İ.Nəzərov yaradıcılığında “Küçələrə su səpmişəm” mahnısı fərqli formalarda ifa olunmuşdur. Müxtəlif lent yazılarını nəzərə alaraq iki ifa modelinin olmasını göstərmək olar.

1) Xalq mahnısının görkəmli bəstəkarımız F.Əmirov tərəfindən nota köçürülmüş mətni əsasında ifası;

2) Xalq mahnısının melodiyasının strukturunu üzərində improvizə;

Hər iki ifanı fərqləndirən başlıca xüsusiyyət üslub müxtəlifliyidir. Birinci ifa modelində musiqiçi ənənəvi ifadə vasitələrindən istifadə edir. Yəni, xalq musiqimizin ifaçılıq xüsusiyyətləri özünü aydın şəkildə göstərir. Düzdür, bu üslub daxilində də vokalçı öz fərqli yanaşmasını göstərməyə nail olmuşdur. Belə ki, muğam elementlərindən istifadə olunması, əsas melodik xətdə olan kiçik gəzişmələr mahnının məzmununu daha da zənginləşdirir.

İkinci ifa modeli isə caz üslubuna daha yaxındır. Burada improvizəlik başlıca element rolunda çıxış edir. Bu zaman mahnı diapazon baxımından genişlənir, fərqli ifadə vasitələri, müxtəlif tembral çalarlar tətbiq olunur.

Sənətçinin yaradıcılığında xalq mahnılarının ifaçılıq üslubunu müəyyənləşdirərkən aşağıdakı xüsusiyyətləri müəyyən etmək olar. Bu xüsusiyyətlər vokalçının xalq mahnılarının ifa tərzinin əsas xarakterik cəhətidir:

1) Melodiyanın strukturunun qalması şərti dəyişdirilməsi;

2) Caz və ya muğam elementlərindən istifadə;

3) İmprovizə elementləri;

4) Musiqinin daima inkişaf etdirilməsi;

Bu xüsusiyyətlər aşağıdakılara nəticələrə gətirir:

1) Mahnının diapazon cəhətdən genişləndirilməsinə;

2) Yeni ifadə vasitələrindən istifadəsinə;

3) Yeni müstəvidən baxış və məna çalarlarının zənginləşdirilməsinə;

İ.Nəzərovun xalq mahnılarının təfsir xüsusiyyətlərini araşdırarkən fərdi yanaşma burada da özünü qabarıq sürətdə göstərir. Musiqçinin ifasında mahnı formal və statik çərçivədən çıxaraq daha geniş məna almağa başlayır ki, bu da ifaçının yaradıcılığının yaradıcı təbiətli olmasından irəli gəlir.

Vokalçı artıq 12 ildir ki, pedaqoji fəaliyyətlə məşğul olur. Bu da vokalçının bilik və təcrübəsinin gənc nəsə ötürülməsi və eyni zamanda Avropa akademik vokal ifaçılıq ənənələri altında formalaşan İ.Nəzərov məktəbinin gənc musiqiçilər tərəfindən davam etdirilməsi deməkdir. Sənətçi artıq bu səs tembrini Ü.Hacıbəyli adına Bakı Musiqi Akademiyasında tədris edir. İ.Nəzərovun sinfində kontratenor kimi təhsil alan ilk tələbə Tofiq Zeynalovdur. Bu da Avropa vokal ifaçılıq ənənəsinin gələcək nəsillərdə də davam etdirilməsi deməkdir.

Avropa akademik vokal ifaçılıq məktəbinin əsas prinsipləri sənətçinin səsinin xüsusiyyətində əks olunmuşdur. Vokalçının ifaçılıq texnikasında müxtəlif nəfəs növlərinin, səs hasilinin və səs yönləndirilməsindən fərqli formalarına rast gəlinir. İfaçı əsasən bir qayda olaraq aşağı-qabırğa arası diafraqmalı nəfəsdən istifadə edir. Musiqçinin ifası dayaqlı, ön mövqedə səslənməsi ilə seçilir. Vokalçı sərt və yumşaq səs həmlələrindən, müxtəlif nüanslardan və ştrixlərdən istifadə edir. İ.Nəzərovun ifası tembral baxımından olduqca koloritli olması ilə seçilir və səsi çevikliyi ilə diqqəti cəlb edir. Bütün qeyd olunan ifadə vasitələri italyan vokal ifaçılıq ənənələrinin təsiri altında formalaşmışdır.

Beləliklə, İ.Nəzərovun fəaliyyəti Azərbaycan vokal ifaçılığında mühüm əhəmiyyətə malikdir. Vokalçının ifaçılıq texnikası, oxuma üslubu və ümumiyyətlə yaradıcılığı yeni istiqaməti əks etdirir. Bu baxımdan o, Azərbaycanın nadir istedadı malik vokal ifaçılarından biridir.

ƏDƏBİYYAT

1. Bəkirova G. İlham Nəzərovun opera ifaçılığında bəzi xüsusiyyətlər // "Musiqi dünyası" jurnalı, 4/81, 2019.
2. Hüseyn P. Rəna Qədimovanın 60 illik yubileyi qeyd edilib // <https://oxu.az/culture/252201>. 18.05.2018.
3. Алиева У. Музыкальный фестиваль имени Узеира Гаджибейли завершился премьерой знаменитой оперы В.А.Моцарта // Газета «Азербайджанские Известия», 2014.
4. Steane J.B., Countertenor, in *The New Grove Dictionary of Opera*, I, 1296 p.
5. Toft R., *Bel Canto: A Performer's Guide*. Oxford University Press, 2013, 288 p.
6. <http://interfax.az/view/666247>
7. <https://www.thomas-tatzl.com/ravenna-festivalitaly-concert-with-direttore-riccardo-muti-ritono-thomas-tatzl-tenore-matthias-stier-soprano-rosa-feola/>
8. <https://www.fondazionepergolesispontini.com/archivio/festival-pergolesi-spontini-edizioni-passate/festival-2016/programma-festival-pergolesi-spontini-2016/>
9. <https://www.lastampa.it/novara/2019/10/31/news/storie-d-amore-e-cucina-sul-palco-del-coccia-di-novara-chef-cannavacciuolo-protagonista-della-prima-opera-live-cooking-1.37815865>
10. <https://www.youtube.com/watch?v=bgYCbTvAnkc>
11. <https://www.youtube.com/watch?v=FFeFpoWLKcM>
12. <https://www.youtube.com/watch?v=MZWgqPnB-7A>

**Ü. Hacıbəyli adına Bakı Musiqi Akademiyasının doktorantı
e-mail: rufetvokal@mail.ru*

Rufat Piriye

The role of the European academic school of vocal performance on the formation of İlham Nazarov as a countertenor

The subject of research is determining the influence of the European Academic School of Vocal Performance on the formation of the vocal performance style of the Honored Artist of the Republic of Azerbaijan I. Nazarov as a countertenor. The article explores the importance and role of vocalist in the Azerbaijani music culture, then clarifies the traditions of the Italian school of vocal performance and connects with his style of performance. At the same time, the article analyzes the vocal performance of I. Nazarov in two different genres and clarifies his style of performance.

Keywords: *I. Nazarov, countertenor, Baroque music, European academic vocal school, performance style, folk music.*

Руфат Пириев**Роль европейской академической школы вокального исполнительства в становлении Ильхама Назарова как контртенора**

Предметом исследования является определение влияния Европейской академической школы вокального исполнительства на формирование вокально-исполнительского стиля Заслуженного артиста Азербайджанской Республики И. Назарова как контртенора. В статье исследуется значение и роль творчества вокалиста в Азербайджанской музыкальной культуре, затем уточняются традиции итальянской школы вокального исполнительства и связывается с стилем исполнения вокалиста. В то же время в статье анализируется вокальное исполнение И. Назарова в двух разных жанрах и уточняется его стиль исполнения.

Ключевые слова: *И. Назаров, контртенор, музыка эпохи Барокко, Европейская академическая вокальная школа, исполнительский стиль, народная музыка.*

(AMEA-nın müxbir üzvü Ərtegin Salamzadə tərəfindən təqdim edilmişdir)

Daxilolma: İlk variant 04.04.2020

Son variant 15.07.2020